

नोधा गौतमः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्।।

त्वं म॒हौ इन्द्र॒ यो ह॒ शुष्मैर्द्या॒वा जज्ञानः॒ पृथि॒वी अमे॒ धाः।

यद्ध ते विश्वा गिरयश्चिदभ्वा भिया दृळ्हासः किरणा नैजन् ॥ १.०६३.०१

इन्द्र- इन्द्रियेशन। त्वम्- भवान्। महान्- महात्मा। जज्ञानः- जात एव। शुष्मैः- शत्रुशोषणशक्तिभिः। अमे- वृत्रभये सति। द्यावा पृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। धाः- आधारयः। विश्वा गिरयः- सर्वे पर्वताः। अभ्वा- अन्ये महान्तो मेघाः। महन्नामैतत्। दृळ्हासः- दृढा अपि। भिया- भयेन। अभवन्। किन्तु। किरणाः- चिद्रश्मयः। न एजन्- न चकम्पिरे ॥१॥

आ यद्धरी॑ इन्द्र॒ विव्र॑ता वेरा ते वज्रं॑ जरि॒ता बा॒ह्वोर्धा॑त्।

येना॑विहर्यतक्रतो अ॒मित्रान्पुरं॑ इ॒ष्णासि॑ पुरु॒हूत पूर्वीः॑ ॥ १.०६३.०२

अविहर्यक्रतो- प्रेप्सितप्रज्ञ। हर्यतिः प्रेप्साकर्मा इति यास्कः। पुरुहूत- बहुभिराहूत। इन्द्र- परमेश्वर। वेः- गतिशक्त्याम्। वी गतिप्रजनकान्त्यशनखादनेषु। विव्रता- विशेषप्रकृतिनियत्यनुस्यूतधर्मानुष्ठानकारिणौ। हरी- आकर्षणशक्तिभूतावश्चौ। यत्- यदा। आ- आगमयसि। तदा। ते- भवतः। जरिता- स्तोता उपासकः। येन- येन वज्रेण। अमित्रान्- स्नेहरहितान्। जिमिदा स्नेहने। पूर्वीः- बहूनि। पुरः- स्नेहरहितकृतद्वेषाख्यबन्धनानि। इष्णासि- अभिगच्छसि। वज्रम्- तदिन्द्रायुधम्। बाह्वोः- भुजयोः। धात्- आधारयत् ॥२॥

त्वं स॒त्य इन्द्र॒ धृष्ण॑रु॒तान्त्वमृ॑भुक्षा न॒र्यस्त्वं॑ षाट्।

त्वं शुष्णं॑ वृ॒जने॑ पृ॒क्ष आ॒णौ यू॒ने कु॒त्साय॑ द्यु॒मते॑ सचा॒हन् ॥ १.०६३.०३

इन्द्र- इन्द्रियेशनबल । त्वम्- भवान् । सत्यः- सत्यात्मकः । एतान्- वृत्राणाम् । धृष्णुः-
तिरस्कृता । त्वम् । ऋभुक्षा- चिद्रश्मीनामधिपतिः । नर्यः- नेता । षाट्- सहनशीलः । त्वम् । वृजने-
वर्जनयुक्ते । पृक्षे- संपर्चनीये । आणौ- युद्धे । यूने- भावनाभिरभिनवाय । कुत्साय- कर्मशीलाय ।
कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति श्रुतावेवमेव दृश्यते । द्युमते- दीप्तिमते उपासकाय । सचा- सहायः
सन् । शुष्णम्- शोषणसमर्थमावरणम् । अहन्- अहनत् ॥३॥

त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं यद्वज्रिन्वृषकर्मन्नुभ्राः ।

यद्ध शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्यूँर्योनावकृतो वृथाषाट् ॥ १.०६३.०४

इन्द्र- ईशनशील । त्वम् । त्यत्- तज्जयशीलं भावनम् । चोदीः- अचोदयः । सखा- सखा सन् ।
वज्रिन् । वृषकर्मन्- वर्षक । वृत्रम्- आवरणम् । उभ्राः- अतुभ्राः अहिंसीः । णभ तुभ हिंसायाम् ।
शूर- शत्रुजयसमर्थ । वृषमणः- वर्षणमनस्क । वृथाषाट्- अनायासेन सहनशील । दस्यून्-
चोरभावनानि । पराचैः- पराङ्मुखानि यथा भवन्ति तथा । योनौ- स्वमूलभूते आत्मचैतन्ये सति ।
वि अकृतः- व्युच्छिन्नः । अथवा स्वमूलभूते आत्मचैतन्ये लयं प्राप्तानि विशेषेण अकरोः । कामा यं
प्रविशन्ति सर्वे स शान्तिमाप्नोतीति गीतासु यथा ॥४॥

त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन्द्दहस्य चिन्मर्तानामजुष्टौ ।

व्यश्मदा काष्ठा अर्वते वर्धनेव वज्रिञ्छथिह्यमित्रान् ॥ १.०६३.०५

वज्रिन् । इन्द्र । मर्तानाम्- मर्त्यानाम् । अजुष्टौ- भवदसेवनेपि । त्वम् । त्यत् दहस्य - इन्द्रासेवने
दहसङ्कल्पवतस्तस्य । अरिषण्यन्- रेषणमनिच्छन् । अस्मत्- अस्माकम् । अर्वते- प्राणाय ।
काष्ठाः- दिशः । वि वः- विवृताः कुरु । घनेव अमित्रान्- अस्मद्द्वेषशक्तिघनं
त्वदसेवनाख्यभावनम् । श्रथिहि- जहि ॥५॥

त्वां ह॒ त्यदिन्द्रा॑र्णसातौ॒ स्व॒र्मी॒ळहे॒ नर॑ आ॒जा ह॑वन्ते।

तव॑ स्व॒धाव॒ इ॒यमा॒ सम॒र्य ऊ॒तिर्वा॑जेष्वत॒साय्या॑ भूत॥ १.०६३.०६

इन्द्र- परमेश्वर। अर्णसातौ- जललाभार्थं जीवाधारशक्तिप्रवाहलाभार्थम्। स्व॒र्मी॒ळहे- सुवर्लोकानन्दार्थम्। आजा- वृष्ट्यावरणशक्तिभिरात्मावरणशक्तिभिर्वा प्रवृत्ते युद्धे। नरः- नेतार उपासकाः। त्वाम्- भवन्तम्। हवन्ते- उपासते। स्व॒धावः- वृष्ट्यान्नोत्पादकेत्याधिभौतिके। स्व॒धारणा॑शक्तिसंपन्नेत्याध्यात्मिके। सम॒र्ये- अस्मिन् युद्धे। तव- भवतः। इ॒यम्- एषा। ऊ॒तिः- रक्षा। वा॒जेषु॑- अन्नलाभेषु। अत॒साय्या॑- सातत्यगतिः। अत॒ सात॑त्यगमने। भूत॒- भवतु॥६॥

त्वं ह॒ त्यदिन्द्र॑ स॒प्त यु॒ध्यन्पु॑रौ वज्रि॒न्युरु॒कुत्सा॑य दर्दः।

ब॒र्हिर्न॑ यत्सु॒दासे॒ वृथा॒ वर्ग॑हो रा॒जन्व॑रिवः पू॒र्वे कः॑ ॥ १.०६३.०७

इन्द्र। वज्रिन्। पुरुकुत्साय- कर्मशीलाय। कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति श्रुतावेवमेव दृश्यते। त्वम्। त्यत् सप्त पुरः- तैः सप्तभिर्वन्धनैर्वृत्रकृतैः। युध्यन्। दर्दः- तानि व्यदारयः। राजन्। यत्- यदा। सुदासे- शोभनदानाय। ब॒र्हिर्न॑- आकाश इव विस्तृतः प्रकटयसि। तदा। वृथा- अनायासेन। अंहः- पापं वृत्रम्। वर्क्- अच्छिनः। पू॒र्वे- इन्द्रेण हृदयं पूरयित्रे। वरिवः- संपदम्। कः- अकरोः॥७॥

त्वं त्यां न॑ इन्द्र देव चि॒त्रामि॒षमा॒पो न॑ पी॒पयः॑ परि॒ज्मन्।

यया॑ शूर॒ प्रत्य॒स्मभ्यं॒ यंसि॒ त्मन॒मूर्जं॒ न वि॒श्वघ॒ क्षर॑ध्यै ॥ १.०६३.०८

शूर- समर्थ। इन्द्र- परमेश्वर। देव। यया। विश्वघ- विश्वतः। क्षर॑ध्यै- क्षरणाय। ऊर्जं न- प्राणनमिव स्थितम्। ऊर्जं बलप्राणनयोः। त्मनम्- आत्मचैतन्यम्। अस्मभ्यम्- नः। प्रति। यंसि-

प्रयच्छसि । ताम् । परिज्मन्- सर्वव्यापिनि विष्णौ । त्वम् । नः- अस्माकम् । चित्राम्-
असाधारणीम् । इषाम्- इच्छाम् । इष इच्छायाम् । आपो न- उदकमिव । पीपयः- अवर्धयः ॥८॥

अकारि त इन्द्र गोतमेभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।

सुपेशसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १.०६३.०९

इन्द्र । ते- भवते । गोतमेभिः- ज्ञानविशिष्टैः । मन्त्रमयं स्तोत्रम् । अकारि- कृतम् । हरिभ्याम्-
आकर्षणशक्तिभूताश्चाभ्यामपि । नमसा- नमस्कारपूर्वम् । ब्रह्माणि- मन्त्राः । आ- आभिमुख्येन ।
उक्ता- उक्ताः । सुपेशसम्- सुरूपम् । वाजम्- धनम् । नः- अस्मदर्थम् । आ- आभिमुख्येन । भर-
संपादय ॥९॥

Dr. Ranganatha